

Obecná škola (německá) Dlouhý Újezd
1872 – 1937

Inventář

Číslo EL NAD: 229
Evidenční číslo pomůcky: 235

Obsah

Úvod.....	3
I. Vývoj původce archivního souboru.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	7
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	7
V. Záznam o uspořádání archivního souboru.....	7
Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury.....	8
Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk.....	9
Inventární seznam.....	10

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Základy novodobého základního školství byly položeny v r. 1774 „Všeobecným školním řádem“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern) vydaným císařovnou Marií Terezií na podkladě návrhu vypracovaného císařským rádcem a osvíceným augustiniánským opatem kláštera ve slezské Zaháni, Johannem Ignazem von Felbingerem. Zásadní roli v nově konstituovaném školském systému sehrála i za tím účelem zřízená dvorská studijní komise.

Všeobecným školním řádem byla dána struktura tzv. nižšího školství, které v podstatě existovalo do poloviny 20. století a nahradilo tak školský systém do té doby organizačně i pedagogicky nejednotný a roztržštěný. Dokument jako zásadní změnu oproti dosavadní praxi stanovil, že vrchní dozor nad školstvím přešel z církve na stát, neboť v každém hlavním městě jednotlivých zemí byla zřízena zemská školní komise při zemské vládě. Komise se starala o zřizování nových škol a spravovala zemský školní majetek. Ustanovovala pro jednotlivé obvody školní dozorce, kteří s podporou krajských úřadů dohlíželi na stav školství. Obvykle byli do této funkce ustanovováni vikáři. V jednotlivých místech pak byl svěřen dozor nad školou místnímu faráři. O materiální stránku věci se staral vrchností ustanovený světský dozorce, obvykle panský úředník nebo vážený občan.

Císařský předpis stanovil tři typy škol:

Triviální školy (označované jako farní nebo filiální v případech, kdy byly zřízeny při farách či filiálních kostelích) byly nejčastěji jednotřídní, více tříd měly výjimečně. Poskytovaly šestileté základní vzdělání dětem od 6 do 12 let v předmětech čtení, psaní, počítání, náboženství s mravoukou na něm založenou a uvedení k hospodářství. Docházka do těchto škol byla povinná a výuka probíhala v mateřském jazyce. Císař Josef II. vydal nařízení, že obecná škola má být zřízena i všude tam, kde je v obvodu půl hodiny 90 - 100 dětí školního věku. To v důsledku znamenalo zvýšení dosavadního počtu triviálních škol.

Hlavní školy zakládáné ve větších městech bývaly o 3 případně 4 třídách a poskytovaly vzdělání v řadě dalších předmětů navíc oproti školám triviálním. Vyučování se uskutečňovalo v němčině.

Normální nebo-li vzorné školy byly zřízeny v hlavních městech jednotlivých zemí, měly 4 třídy a jejich výuka v německém jazyce byla postavena na rozšířené osnově hlavních škol.

Za císaře Františka II. byl v r. 1805 vydán nový zákoník obecného školství, Politické školské zřízení (Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien), který znamenal opětovné získání dominantního vlivu církve na školství. Ponechal základní rozdělení škol, navíc přinesl zřizování reálných škol ve městech pro vzdělání obchodnického a úřednického dorostu. Ve městech mohly být zřizovány dívčí školy.

Většina triviálních škol měla jediného učitele na 100 žáků. Pokud jejich počet přesáhl toto číslo, býval učiteli přidělen pomocník. Školní budovy se pořizovaly tak, že vrchnost poskytla stavební materiál, školní patron (obvykle místní farář) zajistil řemeslníky a vesnice dodala ruční a potažní robotu. Školní povinnost se vztahovala i na děti pracující v továrnách, které se vzdělávaly o sobotách a nedělích, resp. dorost starší 12 let, jenž měl na venkově

navštěvovat zprvu do 18, později do 15 let, nedělní opakovací hodiny. V každém kraji byla zřízena alespoň jedna hlavní škola.

Podmínkou pro vykonávání práce učitelského pomocníka býval pro triviální školy tříměsíční, pro hlavní školy šestměsíční, přípravný kurs (preparandie) zakončený zkouškou. Pokud se pomocník při výuce osvědčil, mohl udělat další zkoušku na samostatné učitelství. Od r. 1832 bylo přípravné období nezbytné pro získání učitelské kvalifikace prodlouženo na 6 měsíců pro triviální školy a na 1 rok pro hlavní školy. V r. 1841 pak byla doba přípravy sjednocena na 1 rok pro oba typy škol.

Učitel býval doporučován zemskou vládou, majitelem panství či patronem školy, obcí nebo farářem a umístovací dekret vydávala konsistoř. Učitele vzorných a hlavních škol jmenovala dvorská komise. Dohled nad hlavními a triviálními školami náležel jednak místnímu duchovnímu správci, jenž byl přímým představeným učitele i školy, na něj zároveň vyučoval náboženství a současně světskému správci dohlížejícímu na řádný stav školní budovy a školní docházku. Právní základ zavedený Politickým školským zřízením v podstatě přetrval až do 2. poloviny 19. století, neboť uvedený předpis byl postupně rozvíjen dalšími úpravami.

V r. 1848 bylo ve Vídni zřízeno namísto dosavadní dvorské studijní komise ministerstvo veřejného vyučování, vzápětí přejmenované na ministerstvo kultu a vyučování. Následně pak byly v jednotlivých zemích monarchie konstituovány zemské školní úřady, do jejichž kompetence spadala správa obecných a středních škol. V jejich čele stáli zemští školní inspektoři. V každém politickém okrese byl ustanoven okresní školní inspektor, obvykle místní vikář. Od následujícího roku 1849 byla stanovena doba vzdělání pro učitele na 2 roky.

Mezi roky 1852 - 1858 byla provedena reorganizace hlavních škol tak, aby byly všude čtyřtřídní. Tam, kde byly čtvrté třídy již dříve, specializovaly se tyto školy jako reálné nebo měšťanské, a označovaly se proto jako nižší reálky či měšťanky. Pokračovalo se v nich ve výchově měšťanské mládeže pro obchod, řemeslo a hospodářství na základě daném triviální školou.

Konkordátem mezi rakouským císařem a papežem byla dominantní úloha ve školství od r. 1855 nakrátko vrácena církvi, nicméně vydáním řady zákonů v 60. letech 19. století se školství postupně vrátilo do pravomoci státu, stalo se záležitostí převážně civilní a zejména věcí decentralizovanou, v kompetenci jednotlivých zemí. V Čechách byl tento proces zahájen zákonem č. 33/1864 Z. z. o částečném zrušení školního patronátu a zákonem č. 1/1866 Z. z. o provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách obecných a středních.

Základní zásady pro další vývoj zemského školství mj. stanovil zákon č. 142/1867 Ř. z., který státu vyhrazoval právo nejvyššího řízení a dozoru nad vyučováním a vychovatelstvím. Zákonem č. 84/1868 Ř. z. byla určena základní pravidla pro vztah školy a církve.

Vyvrcholením legislativního procesu ve školství bylo vydání říšského zákona č. 52/1869 Ř. z. o obecných (v českém překladu někdy národních) školách. Zákon stanovil interkonfesijnost obecné školy, rozšířil trivium o četné další předměty, položil meze náboženskému vyučování, dal pevný základ měšťanské škole, stabilizoval osmiletou školní povinnost, upravil školní docházku, nově uspořádal přípravné i navazující vzdělávání učitelů, vymezil způsobilost k vykonávání učitelského úřadu (čtyřleté studium na učitelském ústavu) a způsob dosazování učitelů, vytkl povinnost ke zřizování a provozování škol a upravil předpisy a podmínky pro soukromé školství.

Některá ustanovení výše uvedeného zákona byla později upravena tzv. školskou novelou, zákonem č. 53/1883 Ř. z. Ještě za éry monarchie, ale následně i během existence Československé republiky navázala na oba zákony řada dalších zákonů a předpisů, jimiž byly upravovány jednotlivé problémy školství.

Na základě uvedené legislativy byly obecné (národní) školy (Volksschulen) určeny pro vzdělání mládeže ve věku školou povinném po dobu prvních pěti let školní docházky, případně pro vzdělávání v dalších třech letech školní povinnosti, pokud žáci nepřešli na školu měšťanskou nebo některou ze středních škol.

Veřejné obecné školy byly v Čechách zřizovány všude tam, kde v osadě nebo několika osadách (samotách) ležících v okruhu 1 míle (od r. 1876 v okruhu 4 km) bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí ročně. Pakliže byla pro děti docházka z důvodu obtížných komunikací komplikovaná, mohly úřady přistoupit ke zřizování expozitur škol. K výuce na expozituře pak býval určen některý z učitelů obecné školy. Pokud byla škola nejméně 5 let nucena dělit většinu tříd, bývala následně rozdělena na 2 samostatné školy. Jestliže byla škola v lidnatém místě nebo počet zákonem vyžadovaných učitelů byl vyšší než 6, docházelo k jejímu dělení podle pohlaví a vzniku chlapeckých, resp. dívčích škol. Od školního roku 1932/33 byl stanoven maximální počet 50 žáků pro jednotřídky. Ve dvoutřídkách a vícetřídkách smělo být ve třídě nejvýše 60 žáků.

Měšťanské školy (Bürgerschulen) byly vyšším stupněm obecných škol určeným pro vzdělání v 6. - 8. roce školní docházky. Dle zákona byla veřejná měšťanská škola jako nezbytná zřizována v obvodě každého politického okresu. Další mohly být zřizovány při obecných školách s alespoň 400 dětmi. Do měšťanských škol měly za povinnost docházet děti, které měly tuto školu ve školním obvodu. V případě, že měla smíšená měšťanská škola alespoň 3 roky po sobě více než 300 žáků, došlo k jejímu rozdělení na dvě samostatné školy: chlapeckou a dívčí. Na základě tzv. malého školského zákona č. 226/1926 Sb. byly při měšťanských zaváděny pokračovací školy (živnostenské, kupecké, lidové hospodářské) a pokračovací kurzy pro 14 – 16letou mládež. Počínaje školním rokem 1932/33 nesměl být počet žáků v jednotlivých třídách vyšší než 60. Od r. 1941 byly přejmenovány na hlavní školy.

Obecné i měšťanské školy měly přidělen svůj tzv. školský obvod (tvořený kromě obce osadami, jejich částmi a samotami), který se až na nepatrně výjimek shodoval s obecními hranicemi. O majetkoprávní a provozní stránku škol v rámci školních obcí pečovaly od r. 1873 veřejné úřady - místní školní rady. Okresní školní rada pak zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol či zřizování nových škol, prozatímně obsazovala uprázdněná učitelská místa apod. Na fungování školství v jednotlivých školských okresech dohlíželi státní zaměstnanci, okresní školní inspektoři. Nejvyšším dozorcím úřadem byla v jednotlivých zemích zemská školní rada.

Školský systém konstituovaný v rakouské monarchii ve 2. polovině 19. století a doplňovaný a upravovaný předpisy Československé republiky, byl v hlavních rysech uplatňován v podst. až do r. 1948, resp. 1953, kdy po zavedení socialistického společenského uspořádání došlo i na změnu struktury školství.

V pohraničí však v důsledku změn souvisejících s koncem 2. světové války byly v r. 1945 obecné školy (Volksschulen) plošně prozatímně uzavřeny (viz Výnos MŠO poř. č. 18 z 7. VI. 1945, č. 2641 pres.) a následně zrušeny (viz Výnos MŠO poř. č. 90 z 16. X. 1945, č. 8551 pres). Od září 1945 byly nově otevírány české obecné školy pro děti dosídlenců.

V Dlouhém Újezdu (Langendörflas) původně existovala triviální škola uváděná k r. 1838, na níž navázala po r. 1869 obecná škola. Výuka probíhala až do konce 19. století v objektu čp. 25, který byl však již v r. 1889 shledáván jako nevyhovující. V r. 1900 pak byla na místě někdejší vyhořelé selské usedlosti čp. 58 postavena nová patrová školní budova.

Součástí školního obvodu bývala i osada sousedního Velkého Rapotína, Třídvoří. Do r. 1874 byla škola jednotřídní, poté až do r. 1913 dvoutřídní a následně do r. 1945 trojtřídní.

V prvních letech éry obecné školy stál v čele školy řídící učitel Michael Schaffer a k ruce mu byl podučitel Franz Stickl. Na konci 19. století se do dějin školy nejvýznamněji zapsal řídící učitel Johann Schön, který tu (a také při škole ve Studánce) zorganizoval pokračovací lidovou hospodářskou školu. Do školy např. v r. 1889 docházelo 140 dětí, takže navazující vzdělávání bylo s ohledem na charakter oblasti více než na místě. Ve vedení školy se po J. Schönovi vystřídali Josef Peierl, Alois Kraus, Johann Janka, Josef Ditz, Josef Goss a naposledy od r. 1937 až do r. 1945 Karl Härtl. Po rozšíření školy o třetí třídu žáky vyučoval tříčlenný učitelský sbor.

Od r. 1873 škola náležela do obvodu školního okresu Tachov a vyšší dohled nad ní tudíž vykonávala do r. 1938 Okresní školní rada v Tachově, poté do r. 1945 Kreisschulamnt v Tachově.

Ve škole se učilo až do školního roku 1982/83, po ukončení výuky v základní škole byla budova využívána ke krátkodobým podnikatelským aktivitám. Po r. 2000 se stala soukromým majetkem a sídlem firmy.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Na každé obecné i měšťanské škole byly dle § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z. povinně vedeny a do „školního archivu“ ukládány úřední spisy: školní kronika, školní inventář, jednací protokol, index normálií, knihovní katalogy, seznam knih pro chudé žáky, třídní výkazy docházky a prospěchu žactva a třídní knihy. Vedení úředních spisů a korespondence školy měl v popisu práce určený správce školy, případně třídní učitelé.

Za dobu činnosti dlouhoújezdské školy nepochybně vznikla četná agenda, z níž se však zachovalo jen torzo. Jediné dochované archiválie (dva díly kroniky) byly převzaty 10. prosince 1958 (číslo přírůstku 15) do Okresního archivu v Tachově patrně ze zdejší národní školy či místního národního výboru a následně byl pro soubor založen EL JAF. Ostatní dokumenty z činnosti školy jsou dosud neznámé.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

Do inventarizace byl zahrnut veškerý archivní materiál původce. S ohledem na neexistující spisový plán a torzovitost dochovaných dokumentů (pouze školní kroniky z let 1872 – 1909 a 1909 – 1937) bylo při koncipování inventárního seznamu vycházeno ze základního systému řazení a zároveň přihlédnuto k pořadí písemností tak jak určoval § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z.

Ve škole bezpochyby bývala systematicky vedena spisovna a jednotlivé dokumenty byly předpisově označovány, jak dokazují signatury „Invent. Nro: K/1“ na titulních stranách obou

dílů kroniky. Součástí 1. dílu o 132 popsaných očíslovaných stranách jsou dle zápisu na titulní straně také vlepené kolorované plány školní budovy (chybí), školní zahrady (mezi stránkami 84 a 85 a 112 a 113) a tabulka počtu žáků, jejich docházky apod. mezi školními roky 1897/98 – 1908/09 (mezi stránkami 80 a 81). I druhý díl je popsán celý, má 152 očíslovaných stran. Oba díly kroniky jsou na koncích opatřeny jmennými a věcnými rejstříky.

V průběhu pořádání nebyly navrženy žádné písemnosti k vnitřní skartaci.

Dochované archiválie jsou kategorie I.

Jazykem archivního souboru je němčina.

Fyzický stav archivního souboru není dobrý, některé listy druhého dílu jsou odděleny od vazby a zápisy na mnoha stránkách jsou rozpité a téměř nečitelné.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Celý archivní soubor je badatelsky využitelným zdrojem informací ke studiu dějin školy, resp. školního obvodu. Je i zásadním pramenem k obecním dějinám, neboť z činnosti obecního úřadu (1850 – 1945) se nedochovaly žádné dokumenty. Vhodně proto doplňuje údaje o dění v obci obsažené v archivních souborech ostatních původců (Mateřská škola, Základní škola, Jednotné zemědělské družstvo, Místní národní výbor) z Dlouhého Újezdu. Může posloužit i ke zpracování dějin regionu z řady úhlů pohledu. Archiválie obsahují údaje, které lze využít např. i k národnostním, sociálním, demografickým a dalším tématům.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky

Archiválie souboru Obecná škola (německá) Dlouhý Újezd 1872 – 1937 uspořádala a inventární seznam vypracovala v prosinci 2006 Dana Bízová. Revizi inventárního seznamu provedla, úvod napsala a inventář sestavila v červenci 2007 PhDr. Markéta Novotná ve Státním okresním archivu Tachov.

V Tachově, 21. prosince 2007

Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

- Adressbuch für den politischen Bezirk Tachau, Tachov 1925
- Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau, Tachov 1914
- Dobeš J., Hledíková Z., Janák J.: Dějiny správy v českých zemích, Praha 2005
- Havelka F., Placht O.: Příručka školské a osvětové správy, Praha 1934
- Heimatatlas des ehem. politischen Bezirkes Tachau-Pfraumberg, Weiden 1973
- Janouškovec J.: Soupis kronik z okresu Tachov, uložených v okresním archivu, in: Sborník okresního muzea v Tachově, 1978/11, Tachov 1978
- Köferl J.: Der politische Bezirk Tachau – Eine Heimatskunde für Haus und Schule, Tachov 1890
- Popis obecného školství v Království Českém, Praha 1889
- Rozvoj socialistického školství na Tachovsku, Tachov 1981
- Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Praha 1934
- Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1891
- Schematismus für das Königreich Böhmen, Praha 1877
- Schuster F.: Tachau-Pfraumberger Heimat, Weiden 1962
- Stocklów J.: Geschichte der Stadt Tachau mit teilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Tachau, Tachov 1878
- Tachau Heimatbuch einer deutschen Stadt in Böhmen, Weiden, 1970
- Věstník Ministerstva školství a osvěty – ročník 1945

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

čp.	číslo popisné
JAF	Jednotný archivní fond
l.	léta
MŠO	Ministerstvo školství a osvěty
NAD	Národní archivní dědictví
r.	rok
pres.	presidiální
Ř. z.	Říšský zákoník
Z. z.	Zemský zákoník

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jednotka
Úřední knihy			
1	Kronika (Chronik der Volksschule Langendörflas)	1872 – 1909	K 1
2	Kronika (Chronik 2. Band)	1909 – 1937	K 2

Název archivu:	Státní okresní archiv Tachov
Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Obecná škola (německá) Dlouhý Újezd
Značka archivního souboru:	NOŠ Dlouhý Újezd
Časový rozsah:	1872 – 1937
Počet evidenčních jednotek:	2 úřední knihy
Počet inventárních jednotek:	2
Rozsah bm:	0,05
Stav ke dni:	21. prosince 2007
Archivní soubor zpracovaly:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Pomůcku sestavily:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	6
Pomůcku schválil:	Mgr. Jan Edl